

Ks. Wiesław Kacprzyk

OCHRONA I PRZETWARZANIE DANYCH OSOBOWYCH O PRZEKONANIACH RELIGIJNYCH I PRZYNALEŻNOŚCI WYZNANIOWEJ W PRAWIE POLSKIM

Rozwój cywilizacji współczesnej jest związany z rozwojem informacji. Nowoczesna technika i sposoby przekazywania informacji są najbardziej charakterystycznym przejawem nowoczesnych technologii. Wiek XX skończył się prawdziwą eksplozją, do niedawna niewiarygodnych, możliwości gromadzenia danych i ich przetwarzania w sposób elektroniczny, chociażby w Internecie. Informacja stała się towarem cennym, a przez to także chronionym na wiele sposobów w systemach praw krajowych i międzynarodowych. Możemy ten fakt dostrzec szczególnie na płaszczyźnie danych osobowych, które wchodzi w zakres sfery prywatności jednostki. Współczesna cywilizacja i coraz większa natarczywość świata zewnętrznego, aby dowiedzieć się wszystkiego o człowieku, doprowadziła do dynamicznie rozwijającej się ochrony praw jednostki. Na tym gruncie może dochodzić i dochodzi do wielorakich konfliktów w zakresie różnych uprawnień, chociażby prawa do prywatności a prawa do informacji¹, czy też konflikt między interesem publicznym a interesem prywatnym.²

W problematykę tę wpisuje się także prawo do wolności sumienia i wyznania, które na gruncie ochrony danych osobowych przejawia się w sposób szczególnie ochroną danych osobowych

¹ Na ten temat zob. K. Tarnaacka, *Prawo do informacji w Polsce*, Państwo i Prawo 58 (2003) z. 5, s. 69-81.

² Por. M. Safjan, *Prawo do prywatności i ochrona danych osobowych w społeczeństwie informatycznym*, Państwo i Prawo 57 (2002) z. 6, s. 3-5.

o przekonaniach religijnych i przynależności wyznaniowej konkretnego człowieka.

1. Rozumienie terminu „dane osobowe”

Wydaje się, że zanim zostanie podjęta problematyka określona w tytule, należy określić - chociażby w sposób skrótowy – co należy rozumieć przez termin „dane osobowe”. W myśl art. 6 *Ustawy o ochronie danych osobowych* z 1997r. „za dane osobowe uważa się wszelkie informacje dotyczące zidentyfikowanej lub możliwej do zidentyfikowania osoby fizycznej.” Informacją o charakterze osobowym będzie każda informacja dotycząca każdej konkretnej osoby lub takiej osoby, którą można zidentyfikować, zaś cechą wyróżniającą dane osobowe od innych informacji dotyczących osób jest brak anonimowości. Innymi słowy, informacja ma charakter osobowy, dopóki jest możliwe ustalenie tożsamości osoby, której ona dotyczy.³

2. Dane o przekonaniach religijnych i przynależności wyznaniowej danymi szczególnie chronionymi

Ochrona danych osobowych jest instytucją stosunkowo nową. Na gruncie prawa europejskiego ochrona ta została zagwarantowana Konwencją Nr 108 Rady Europy z dnia 28 stycznia 1981r. o ochronie osób w związku z automatycznym przetwarzaniem danych osobowych⁴ i w Dyrektywie 95/46 Parlamentu Europejskiego wydanej wspólnie z Radą Unii Europejskiej z dnia 24 października 1985r. w sprawie ochrony osób fizycznych w zakresie przetwarzania danych osobowych oraz

³ Por. A. Mednis, *Ustawa o ochronie danych osobowych. Komentarz*, Warszawa 1999, s. 22. W literaturze przedmiotu istnieje opinia, że definicja pojęcia „dane osobowe” została wadliwie sformułowana. Zob. tamże, s. 21-26; A. G. Harla, *Termin „dane osobowe” – uwagi de lege lata i de lege ferenda na gruncie ustawy z dnia 29 sierpnia 1997r. o ochronie danych osobowych*, *Palestra* (2001) nr 1-2, 32-44; A. Szewc, *Z problematyki danych osobowych. Część I*, *Radca Prawny* (1999) nr 3, s. 23-26.

⁴ Dz. U. z 2003r. nr 3, poz. 25.

swobodnego przepływu tych danych⁵. Na gruncie prawa polskiego prawo do ochrony danych osobowych zostało sformułowane w Konstytucji RP z 1997r.⁶, szczegółowe zaś przepisy dotyczące gromadzenia i przetwarzania danych osobowych znalazły się w ustawie⁷, do której odsyła Konstytucja. Obydwa akty prawa europejskiego, a także prawo polskie zaliczają dane osobowe o przekonaniach religijnych i przynależności wyznaniowej do danych szczególnie chronionych. Istnieje zakaz przetwarzania tych danych, chyba że zachodzi jedna z przesłanek wymieniona w ustawie dopuszczających przetwarzanie.⁸

Dane szczególnie chronione, nazywane także danymi wrażliwymi⁹ („delikatnymi”, „sensytywnymi”) przeciwstawiane są niekiedy tzw. danym zwykłym (pospolitym). Cel wyróżnienia wydaje się oczywisty, a mianowicie aby w odniesieniu do danych wrażliwych wprowadzić bardziej intensywną ochronę, a ich przetwarzanie poddać odrębnym zasadom. Z kolei kryterium wyróżnienia powyższych danych stanowi okoliczność, iż dotyczą one bezpośrednio sfer należących do prywatności czy nawet intymności osoby fizycznej. W pozostałych przypadkach, czyli w przypadku tzw. danych zwykłych, ingerencja w obszar

⁵ Tekst polski w: J. Barta, P. Fajgielski, R. Markiewicz, *Ochrona danych osobowych. Komentarz*, wyd. III, Zakamycze 2004, s. 846-887. Szerzej na temat tych obu aktów prawa europejskiego pisze: A. Mednis, *Ochrona danych osobowych w konwencji Rady Europy i dyrektywie Unii Europejskiej*, Państwo i Prawo 52 (1997) z. 6, s. 29-41.

⁶ Dz. U. z 1997r. nr 78, poz. 483.

⁷ *Ustawa o ochronie danych osobowych z 27 sierpnia 1997 roku* (Dz. U. z 2002r. Nr 101, poz. 926 z późn. zm.: Dz. U. z 2002r. Nr 153, poz. 1271; z 2004r. Nr 25, poz. 219; z 2004r. Nr 33, poz. 285).

⁸ Por. J. Krukowski, *Polskie prawo wyznaniowe*, wyd. II, Warszawa 2005, s. 276-277.

⁹ Zostały one wyliczone w sposób taksatywny w art. 27 ust. 1 w *Ustawie o ochronie danych osobowych z 27 sierpnia 1997 roku* i należą do nich dane o: 1) pochodzeniu rasowym i etnicznym, 2) poglądach politycznych, 3) przekonaniach religijnych lub filozoficznych, 4) przynależności wyznaniowej, partyjnej lub związkowej, 5) stanie zdrowia, 6) kodzie genetycznym, 7) nałogach, 8) życiu seksualnym, 9) skazaniach, orzeczeniach o ukaraniu, mandatach karnych oraz o innych orzeczeniach wydanych w postępowaniu sądowym lub administracyjnym.

prywatności bądź w ogóle nie zachodzi, bądź – jeżeli nawet występuje – to nie wynika tyle z samej treści danych, co raczej z ich zestawienia, kontekstu. Poza tym dane wrażliwe, w przeciwieństwie do pozostałych, wiążą się ze znacznie większym poczuciem zagrożenia oraz niebezpieczeństwem wywołania na różnych polach (zatrudnienie, ubezpieczenie, kredytowanie itd.) decyzji dyskryminacyjnych.¹⁰

Prawo do ochrony danych osobowych, sformułowane w art. 51 Konstytucji, jako prawo do tego, aby nikt nie mógł być obowiązany inaczej, niż na podstawie ustawy do ujawniania dotyczących go danych osobowych, aby władze publiczne nie mogły pozyskiwać, gromadzić i udostępniać innych informacji o obywatelach niż niezbędne w demokratycznym państwie prawnym, aby każdy miał prawo dostępu do dotyczących go urzędowych dokumentów i zbiorów danych, a ograniczenie tego prawa mogła określać wyłącznie ustawa, aby każdy miał prawo żądania sprostowania oraz usunięcia informacji nieprawdziwych, niepełnych lub zebranych w sposób sprzeczny z ustawą, określa przede wszystkim gwarantowane obywatelom konstytucyjne uprawnienia wobec państwa i jego organów. Wynikające z Konstytucji RP prawo do ochrony danych osobowych przysługuje każdemu, nie tylko obywatelom, na co wskazuje art. 51.¹¹

Szczególne znaczenie gwarancyjne posiada art. 53 ust. 7 Konstytucji RP, który zakazuje władzom publicznym zobowiązania kogokolwiek do ujawniania swojego światopoglądu, przekonań religijnych lub wyznania. Artykuł ten, którego celem jest ochrona dobra jednostki, jej prawa do prywatności „deklaruje prawo do milczenia” w sprawach światopoglądowych, religijnych i wyznaniowych co oznacza, iż organy władzy publicznej (państwowe, samorządowe), jak też

¹⁰ Por. J. Barta, P. Fajgielski, R. Markiewicz, dz. cyt., s. 568-569.

¹¹ Por. E. Kulesza, *Ochrona danych osobowych a wolność sumienia i wyznania w prawodawstwie polskim*, w: *Ochrona danych osobowych i prawo do prywatności w Kościele*, (red. P. Majer), wyd. II, Kraków 2002, s. 12-13.

osoby i instytucje działające w ramach wykonywania zadań zleconych przez władze publiczną, nie mogą żądać od kogokolwiek składania oświadczeń o posiadanych w tym względzie poglądach, nie mogą zatem domagać się deklarowania, czy dana osoba jest wierząca i jaką religię wyznaje.¹² „Prawo do milczenia” oznacza również, iż do dokumentów publicznych nie mogą być wprowadzane „rubryki wyznaniowe”. W literaturze podkreśla się także fakt, że „prawo do milczenia” nie oznacza obowiązku milczenia i dana osoba może, jeśli tego pragnie, ujawniać przed kimkolwiek – także przed organami władzy publicznej – i publicznie demonstrować swoje przekonania światopoglądowe i religijne oraz przynależność wyznaniową.¹³ Podstawą przetwarzania takich danych może być tylko ustawa.

Uszczegółowienie przysługujących z konstytucji uprawnień oraz określenie ogólnych zasad ochrony danych osobowych, które powinny być stosowane również przez inne podmioty przetwarzające dane osobowe, zawiera ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. o ochronie danych osobowych. Ustawa o ochronie danych osobowych, gwarantując każdemu prawo do ochrony dotyczących go danych osobowych, określa m.in. dopuszczalne przesłanki przetwarzania danych, w tym danych szczególnie chronionych, prawa osób, których dane dotyczą oraz odpowiadające im obowiązki tzw. administratorów danych osobowych (tzn. organów, instytucji, jednostek organizacyjnych, podmiotów lub osób, decydujących o celach i środkach przetwarzania danych).

Także z punktu widzenia wolności wyznania ustawa o ochronie danych osobowych jest aktem mającym szczególne znaczenie, stawia bowiem barierę dla dowolnego przetwarzania danych o przekonaniach religijnych czy przynależności wyznaniowej. Dane te zaliczone zostały w art. 27 ust. 1 ustawy do danych szczególnie chronionych, których przetwarzanie generalnie jest

¹² Por. tamże, s. 8.

¹³ Por. P. Winczorek, *Komentarz do Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997r.*, Warszawa 1999, s. 76.

zabronione.¹⁴ Przepis art. 27 dotyczy danych osobowych w znaczeniu, jakie temu terminowi nadaje przepis art. 6 ustawy o ochronie danych osobowych (musi istnieć zatem możliwość określenia tożsamości, której dane dotyczą). Tak więc zbieranie i przetwarzanie informacji dotyczących kwestii wymienionych w ust. 1 nie jest zabronione lub ograniczone, jeśli będą to informacje anonimowe. Chodzi tu na przykład o ankiety socjologiczne dotyczące choćby zagadnienia religijności społeczeństwa (z pytaniami: czy jest pan wierzący, jaką wiarę pan wyznaje itp.) czy orientacji politycznych (z pytaniami: na przedstawicieli których partii głosował pan w ostatnich wyborach do Sejmu i Senatu), o ile tylko nie jest możliwe identyfikowanie osób, które udzieliły odpowiedzi.¹⁵

W zakresie danych wrażliwych zastosowanie znajduje także przepis art. 2 ust. 3 ustawy: „W odniesieniu do zbiorów danych osobowych sporządzanych doraźnie, wyłącznie ze względów technicznych, szkoleniowych lub w związku z dydaktyką w szkołach wyższych, a po ich wykorzystaniu niezwłocznie usuwanych albo poddanych anonimizacji, mają zastosowanie jedynie przepisy rozdziału 5”. Jeżeli jednak przetwarzane dane nie mają charakteru anonimowego ani nie są usuwane albo poddawane anonimizacji to - nawet jeśli byłoby to usprawiedliwione celem i metodą badań (np. zamiarem uzyskania odpowiedzi od tych samych osób po upływie kilku lat, aby wychwycić zmianę nastawień) - konieczne jest dla legalności działań zasadniczo bądź uzyskanie zgody na piśmie od osoby, której dane dotyczą, bądź wskazanie na przepis szczególny innej ustawy zezwalający na przetwarzanie takich

¹⁴ Por. E. Kulesza, *Ochrona danych...*, art. cyt., s. 13-14; A. Drozd, *Zakres zakazu przetwarzania danych osobowych*, Państwo i Prawo 58 (2003) z. 2, s. 41-42. Zob. także, B. Kurzępa, *Przestępstwa z ustawy o ochronie danych osobowych*, Prokuratura i Prawo (1999) nr 6, s. 48-49.

¹⁵ Por. J. Barta, P. Fajgielski, R. Markiewicz, dz. cyt., s. 573.

danych bez jej zgody, a przy tym stwarzający pełne gwarancje ochrony słuszných interesów jednostki.¹⁶

3. Przesłanki uchylające zakaz przetwarzania danych o przekonaniach religijnych i przynależności wyznaniowej

Ustawa o ochronie danych osobowych dopuszcza jednak w art. 27 ust. 2 przetwarzanie takich danych, wyliczając w sposób taksatywny przesłanki¹⁷, które mogą stanowić podstawę

¹⁶ Por. tamże.

¹⁷ „Przetwarzanie danych, o których mowa w ust. 1, jest jednak dopuszczalne, jeżeli: 1) osoba, której dane dotyczą, wyrazi na to zgodę na piśmie, chyba że chodzi o usunięcie dotyczących jej danych, 2) przepis szczególny innej ustawy zezwala na przetwarzanie takich danych bez zgody osoby, której dane dotyczą, i stwarza pełne gwarancje ich ochrony, 3) przetwarzanie takich danych jest niezbędne do ochrony żywotnych interesów osoby, której dane dotyczą, lub innej osoby, gdy osoba, której dane dotyczą, nie jest fizycznie lub prawnie zdolna do wyrażenia zgody, do czasu ustanowienia opiekuna prawnego lub kuratora, 4) jest to niezbędne do wykonania statutowych zadań kościołów i innych związków wyznaniowych, stowarzyszeń, fundacji lub innych nie zarobkowych organizacji lub instytucji o celach politycznych, naukowych, religijnych, filozoficznych lub związkowych, pod warunkiem, że przetwarzanie danych dotyczy wyłącznie członków tych organizacji lub instytucji albo osób utrzymujących z nimi stałe kontakty w związku z ich działalnością i zapewnione są pełne gwarancje ochrony przetwarzanych danych, 5) przetwarzanie dotyczy danych, które są niezbędne do dochodzenia praw przed sądem, 6) przetwarzanie jest niezbędne do wykonania zadań administratora danych odnoszących się do zatrudnienia pracowników i innych osób, a zakres przetwarzanych danych jest określony w ustawie, 7) przetwarzanie jest prowadzone w celu ochrony stanu zdrowia, świadczenia usług medycznych lub leczenia pacjentów przez osoby trudniące się zawodowo leczeniem lub świadczeniem innych usług medycznych, zarządzania udzielaniem usług medycznych i są stworzone pełne gwarancje ochrony danych osobowych, 8) przetwarzanie dotyczy danych, które zostały podane do wiadomości publicznej przez osobę, której dane dotyczą, 9) jest to niezbędne do prowadzenia badań naukowych, w tym do przygotowania rozprawy wymaganej do uzyskania dyplomu ukończenia szkoły wyższej lub stopnia naukowego; publikowanie wyników badań naukowych nie może następować w sposób umożliwiający identyfikację osób, których dane zostały przetworzone, 10) przetwarzanie danych jest prowadzone przez stronę w celu realizacji praw i obowiązków

przetwarzania danych związanych z wyznaniem. Każda z tych przesłanek może stanowić odrębną podstawę przetwarzania danych, w tym przypadku danych szczególnie chronionych o przekonaniach religijnych lub przynależności wyznaniowej, ale nie każda z nich (całościowy katalog w przypisie 16) ma zastosowanie w przypadku interesujących nas danych.¹⁸ Wypada równocześnie zaznaczyć, iż postanowienia zezwalające na przetwarzanie takich danych mają charakter przepisów wyjątkowych i w żadnej mierze nie mogą podlegać wykładni rozszerzającej.¹⁹

3.1. Zgoda na przetwarzanie danych

Przechodząc z kolei do analizy poszczególnych przesłanek zezwalających na przetwarzanie danych o przekonaniach religijnych lub przynależności wyznaniowej należy zauważyć, że w najszerszym zakresie podstawą przetwarzania jest zgoda osoby, której dane dotyczą. Zgoda powinna być wyrażona na piśmie. Ustawa o ochronie danych osobowych ustanawia wymóg formy pisemnej, lecz nie określa skutków jej niedochowania. Również wspomniana wcześniej dyrektywa 95/46 Parlamentu Europejskiego nie rozstrzyga tej kwestii, a brzmienie jej przepisów wywołuje wątpliwości, czy udzielenie zgody musi nastąpić w formie pisemnej.²⁰ W literaturze przedmiotu wskazuje się, że zgoda na przetwarzanie danych osobowych o przekonaniach religijnych i przynależności wyznaniowej udzielona w formie innej niż pisemna jest nieskuteczna, a przepisy Kodeksu Cywilnego o formie czynności prawnych nie znajdują w tym zakresie za-

ków wynikających z orzeczenia wydanego w postępowaniu sądowym lub administracyjnym.”

¹⁸ Por. E. Kulesza, *Ochrona danych...*, art. cyt., s. 13-14.

¹⁹ Por. J. Barta, P. Fajgielski, R. Markiewicz, dz. cyt., s. 574.

²⁰ Por. A. Drozd, *Ustawa o ochronie danych osobowych. Komentarz. Wzory pism i przepisy*, Warszawa 2004, 163.

stosowania. Pisemna zgoda nie jest potrzebna jedynie przy usuwaniu tych danych.²¹

Zgoda na gruncie ustawy o ochronie danych osobowych uznana jest za oświadczenie woli²², toteż należy odwołać się do odpowiednich przepisów Kodeksu cywilnego i przyjąć, że „do zachowania pisemnej formy czynności prawnej wystarcza złożenie własnoręcznego podpisu na dokumencie obejmującym oświadczenie woli”²³. Nieskuteczna jest zgoda na piśmie, dorozumiana lub domniemana z oświadczenia woli o innej treści. Nie wymagane jest także sporządzenie własnoręcznie całego oświadczenia; jego treść może być wydrukowana na przykład na formularzu, który dana osoba podpisuje.²⁴

Wyjątek, zgodnie z art. 5 ust. 2 ustawy z dnia 18 września 2001 r. o podpisie elektronicznym²⁵, dotyczy zgody wyrażonej w formie elektronicznej, jeżeli oświadczenie osoby, której dane dotyczą, zostanie opatrzone bezpiecznym podpisem elektronicznym weryfikowanym za pomocą ważnego kwalifikowanego certyfikatu.²⁶

Uzyskanie zgody na przetwarzanie danych osobowych o przekonaniach religijnych i przynależności wyznaniowej nie oznacza, że administrator może wykonywać wszelkie operacje na tych danych osobowych. Ograniczenia wynikające z przepisów szczególnych dotyczą przede wszystkim udostępniania danych.

²¹ Por. J. Barta, P. Fajgielski, R. Markiewicz, dz. cyt., s. 575.

²² „Ileokroć w ustawie jest mowa o: (...) zgodzie osoby, której dane dotyczą - rozumie się przez to oświadczenie woli, którego treścią jest zgoda na przetwarzanie danych osobowych tego, kto składa oświadczenie; zgoda nie może być domniemana lub dorozumiana z oświadczenia woli o innej treści.” Art. 7 pkt 5 *Ustawy o ochronie danych osobowych z 1997r.*

²³ Art. 78 Kodeksu cywilnego, Dz. U. z 1964r., Nr 16, poz. 93 z późn. zm.

²⁴ Por. J. Barta, P. Fajgielski, R. Markiewicz, dz. cyt., s. 576.

²⁵ Dz. U. z 2001r., Nr 130, poz. 1450 z późn. zm.

²⁶ Por. A. Drozd, art. cyt., s. 163.

Należy zaznaczyć także, że osoba, której dane dotyczą, nie może wyrazić skutecznie zgody na przetwarzanie tych danych w przyszłości. W konsekwencji następca prawny administratora danych nie może powołać się na zgodę udzieloną poprzedniemu administratorowi danych, jeżeli przetwarzane są dane osobowe o przekonaniach religijnych i przynależności wyznaniowej.²⁷

Przepis ustawy wyłącza konieczność uzyskania zgody na usuwanie danych osobowych o przekonaniach religijnych i przynależności wyznaniowej. Oznacza to, choć nie zostało wyraźnie wyrażone w przepisie, że usuwanie danych osobowych nie wymaga uzyskania zgody osoby, której dane dotyczą, ani też spełnienia żadnej innej z przesłanek uchylających zakaz przetwarzania danych osobowych. Administrator danych jednak nie ma zazwyczaj w tym zakresie pełnej swobody. Mimo że usunięcie danych osobowych, bez zgody osoby, której dane dotyczą, nie narusza przepisów ustawy, to może stanowić naruszenie obowiązków wynikających ze stosunku prawnego leżącego u podstaw przetwarzania danych osobowych i dlatego legalność usunięcia danych osobowych można określić tylko w konkretnej sytuacji, uwzględniając przepisy zawarte w aktach normatywnych innych niż ustawa o ochronie danych osobowych lub skutki dokonanych czynności prawnych bądź innych zdarzeń prawnych.²⁸

3.2. Wykonywanie statutowych zadań kościołów i innych związków wyznaniowych

Drugą podstawą przetwarzania danych osobowych o przekonaniach religijnych lub przynależności wyznaniowej jest przesłanka zawarta w punkcie 4 art. 27 ust. 2 ustawy o ochronie danych osobowych, a mianowicie gdy „jest to niezbędne do wykonania statutowych zadań kościołów i innych związków wyznaniowych,

²⁷ Por. tamże, s. 164.

²⁸ Por. tamże, s. 165.

stowarzyszeń, fundacji lub innych niezarobkowych organizacji lub instytucji o celach politycznych, naukowych, religijnych, filozoficznych lub związkowych, pod warunkiem, że przetwarzanie danych dotyczy wyłącznie członków tych organizacji lub instytucji albo osób utrzymujących z nimi stałe kontakty w związku z ich działalnością i zapewnione są pełne gwarancje ochrony przetwarzanych danych.” Oznacza to, iż kościoły i związki wyznaniowe nie muszą uzyskiwać szczególnej zgody na zbieranie danych swoich członków, ponieważ sam fakt przynależności przesądza o prawie do przetwarzania takich danych. Oznacza to jednocześnie, że kościoły i związki wyznaniowe nie mogą bez odrębnej zgody, przetwarzać danych osób, nie będących ich członkami, osób nie należących do żadnego kościoła lub związku wyznaniowego, bądź deklarujących inne przekonania religijne lub przynależność wyznaniową.²⁹

Dodatkowym warunkiem jest zapewnienie pełnych gwarancji ochrony przetwarzanych danych. Należy zaznaczyć, że w tych wszystkich przypadkach obowiązują zasady: a) legalności, b) związania celem przetwarzania danych, c) poprawności (prawdziwości) danych, d) adekwatności danych, e) ograniczenia czasowego przechowywania danych.³⁰

Istotnym faktem, na który tu należy zwrócić uwagę jest zwrot „organizacje niezarobkowe”, których działalność ma na celu realizację m.in. celów religijnych, filozoficznych lub związkowych. Chodzi tu zatem m.in. o kościoły i związki wyznaniowe. Ich prawny status czy charakter nie jest istotny. Podstawowe natomiast znaczenie posiada okoliczność, czy są to organizacje nastawione na osiąganie korzyści majątkowych. To, czy przynoszą one zysk - jest sprawą drugorzędą.³¹

²⁹ Por. J. Krukowski, dz. cyt., s. 278. Por. także, E. Kulesza, *Ochrona danych...*, art. cyt., s. 14-15.

³⁰ Por. J. Barta, P. Fajgielski, R. Markiewicz, dz. cyt., s. 580.

³¹ Por. tamże, s. 579.

W odróżnieniu od dyrektywy 95/46 Parlamentu Europejskiego, art. 27 ust. 2 pkt 4 nie uzależnia udostępniania innym podmiotom danych osobowych o przekonaniach religijnych lub przynależności wyznaniowej od zgody osoby, której dane dotyczą. W świetle prawa polskiego, jeżeli można by wykazać, że takie działanie w konkretnym przypadku jest nastawione na realizację celów określonych w art. 27 ust. 2 pkt 4 - należałoby uznać je za dozwolone.³²

3.3. Przepis szczególny innej ustawy

Prawodawca w art. 27 ust. 2. pkt 2 stanowi, że „przepis szczególny innej ustawy zezwala na przetwarzanie takich danych [m.in. o przekonaniach religijnych lub przynależności wyznaniowej – dopisek W.K.] bez zgody osoby, której dane dotyczą, i stwarza pełne gwarancje ich ochrony”. Jest to zatem kolejna okoliczność legalizująca przetwarzanie danych o przekonaniach religijnych lub przynależności wyznaniowej.

Należy zaznaczyć, że chodzi tu wyłącznie o przepis zawarty w źródle prawa o randze ustawy. Możliwe jest także powołanie się na przepis zawarty w akcie normatywnym o miejscu wyższym w hierarchii źródeł prawa niż ustawa. Ze względu na to, że przepis taki ma stwarzać pełne gwarancje ochrony danych osobowych o przekonaniach religijnych lub przynależności wyznaniowej, w rachubę mogą wchodzić samowykonalne postanowienia umów międzynarodowych ratyfikowanych za uprzednią zgodą wyrażoną w ustawie. Przesłankę tę ustawodawca opatruje zastrzeżeniem, iż przepis ten musi stwarzać pełne gwarancje ochrony tych danych.³³

Inna ustawa musi także wyraźnie zezwalać na przetwarzanie danych szczególnie chronionych czyli m.in. na udostępnianie ich określonym podmiotom albo na zbieranie i wykorzystywanie przez

³² Por. tamże, s. 580.

³³ Por. A. Drozd, dz. cyt., s. 165.

wskazane podmioty. W myśl art. 27 ust. 2 pkt 2 należy przyjąć, że: 1⁰ brzmienie przepisu ustawy szczególnej nie powinno pozostawiać wątpliwości w kwestii uchylecia zakazu przetwarzania danych; 2⁰ przepis ten powinien wyraźnie wskazywać na dane osobowe szczególnie chronione bądź niektóre typy tej kategorii danych, bądź też informacje niejawne. Dlatego nieprawidłowa jest praktyka legislacyjna polegająca na odesłaniu przez przepis szczególny do art. 27 ust. 2 pkt 2, gdyż przepis ten nie uchyla zakazu przetwarzania danych osobowych, lecz odsyła do przepisów szczególnych; 3⁰ przepis ten musi wskazywać, że przetwarzanie danych osobowych jest dopuszczalne bez zgody osoby, której dane dotyczą; 4⁰ przepis ten musi stwarzać pełne gwarancje ochrony, przez co rozumieć należy gwarancje ochrony danych osobowych szczególnie chronionych. Przepis szczególny musi spełniać wszystkie te wymagania łącznie.³⁴ W przeciwnym razie brak podstaw do zbierania danych osobowych szczególnie chronionych.

Zatem w pewnych wyjątkowych przypadkach władze publiczne – na mocy specjalnej ustawy – mogą posiadać także dane osobowe o przekonaniach religijnych lub przynależności wyznaniowej, czego przykładem w tym zakresie są niewątpliwie przepisy uprawniające Policję do przetwarzania danych osobowych, także szczególnie chronionych, w celach identyfikacyjnych lub wykrywczych.³⁵

3.4. Podanie danych do publicznej wiadomości

Wydaje się, iż kolejną przesłanką uchylającą zakaz przetwarzania danych o przekonaniach religijnych lub przynależności wyznaniowej jest przepis art. 27 ust. 2 pkt 8 i stanowiący, że zakaz nie obowiązuje, jeżeli dane te „zostały

³⁴ Por. tamże, s. 166.

³⁵ Por. Art. 20 ust. 2 *Ustawy o Policji* z dnia 6 kwietnia 1990r. (jedn. tekst: Dz. U. z 2002r. nr 7, poz. 58 z późn. zm.). Por. także, E. Kulesza, *Ochrona danych...*, art. cyt., s. 14-15.

podane do wiadomości publicznej przez osobę, której dane dotyczą”. Muszą być w tym przypadku spełnione dwie okoliczności, a mianowicie: 1⁰ znaczenie ma tylko takie podanie danych do wiadomości publicznej, które dokonane zostało przez osobę, której one dotyczą; 2⁰ dane osobowe muszą zostać podane do wiadomości publicznej.

W piśmiennictwie podejmującym tę problematykę wskazuje się, że podaniem do wiadomości publicznej wrażliwych danych osobowych przez osobę, której one dotyczą, jest także ich upublicznienie za jej wyraźną zgodą. Natomiast z pewnością upowszechnienie danych przez osobę trzecią nie pozwala już powołać się na podany przepis i nie usprawiedliwia przetwarzania danych osobowych. Najczęściej będzie miało to miejsce w odniesieniu do informacji zamieszczonych w materiałach prasowych albo w Internecie (na stronach www, w grupach dyskusyjnych).³⁶

Jeżeli zaś chodzi o drugą z podanych powyżej okoliczności, to o zaistnieniu jej można mówić, gdy stworzona zostaje możliwość zapoznania się z danymi przez nie zamknięty, bliżej nieokreślony krąg osób. Takie cechy posiada nie tylko przekazanie informacji za pośrednictwem mediów powszechnego odbioru lub książek znajdujących się w wolnej dystrybucji, ale też zamieszczenie danych we wszelkich jawnych rejestrach urzędowych, w ogólnie dostępnych spisach członków, absolwentów, podawanie wiadomości na jawnych rozprawach itp. Nie spełniają natomiast tego wymogu wszelkie przypadki przekazywania danych dla zamkniętego grona osób (np. podawanie wiadomości do wewnętrznych, nieudostępnianych „na zewnątrz” kartotek, ewidencji prowadzonych w Kościele lub związku wyznaniowym, wypowiedzi na zamkniętych zebraniach lub rozprawach).³⁷

³⁶ Por. J. Barta, P. Fajgielski, R. Markiewicz, dz. cyt., s. 586-587; Por. A. Drozd, dz. cyt., s. 176-177.

³⁷ Por. J. Barta, P. Fajgielski, R. Markiewicz, dz. cyt., s. 587.

Prześlanka ustanowiona w art. 27 ust. 2 pkt 8 może być wykorzystywana w szczególności w związku z działalnością osób publicznych, które samodzielnie ujawniają dane osobowe o przynależności wyznaniowej lub przekonaniach religijnych.³⁸ Wśród komentatorów dyskusyjny jest pogląd, czy mamy do czynienia z podaniem danych o przekonaniach religijnych lub przynależności wyznaniowej do publicznej wiadomości w sytuacji, gdy w wyniku publicznego zachowania się lub nawet tylko wyglądu osoby, dane te są jednoznacznie komunikowane publicznie, czego przykładem może być chociażby noszenie oznak lub stroju wskazujących na przynależność religijną. Zbliżona kwestia dotyczy ujawnienia tych danych osobowych poprzez treść adresu internetowego, a mianowicie chodzi tu o taką sytuację, gdy treść adresu ujawnia przekonania religijne lub przynależność wyznaniową (np. akowalski@diecezja.lublin.pl). Biorąc pod uwagę fakt, że adresy internetowe są obierane według życzeń zainteresowanych i przeznaczone do korzystania powszechnego – podobnie jak numer telefoniczny – wydaje się, iż brak jest podstaw, aby przyznawać im szczególną ochronę i traktować je jako dane szczególnie chronione.³⁹

3.5. Prowadzenie badań naukowych

Na podstawie art. 27 ust. 2 pkt 9 administrator danych może przetwarzać dane osobowe szczególnie chronione – w tym także, jak się wydaje, dane o przekonaniach religijnych lub przynależności wyznaniowej – jeżeli jest to niezbędne do prowadzenia badań naukowych, w tym do przygotowania rozprawy wymaganej do uzyskania dyplomu ukończenia szkoły wyższej lub stopnia naukowego, do którego uzyskania jest wymagane przedstawienie rozpraw: doktorskiej albo habilitacyjnej. Równocześnie jednakże przywołany przepis

³⁸ Por. A. Drozd, dz. cyt., s. 177.

³⁹ Por. J. Barta, P. Fajgielski, R. Markiewicz, dz. cyt., s. 588.

wyklucza powołanie się na ustanowioną nim przesłankę w związku z publikowaniem wyników badań naukowych. Publikacja wyników badań naukowych nie może ujawniać danych osobowych.⁴⁰ Należy w tym miejscu także zauważyć, iż przetwarzanie danych osobowych szczególnie chronionych musi być „niezbędne” do prowadzenia badań naukowych.⁴¹

3.6. Postępowanie sądowe

Wydaje się również, że przesłanką uchylającą zakaz przetwarzania danych osobowych o przekonaniach religijnych lub przynależności wyznaniowej mogłoby być zawarte w art. 27 ust. 2 pkt 5 upoważnienie do przetwarzania danych osobowych szczególnie chronionych w postępowaniu sądowym. Nie można sprzeciwić się przetwarzaniu takich danych (najczęściej chodzi o ich udostępnienie), jeżeli jest to niezbędne do dochodzenia praw przed sądem⁴² i byłoby przeszkodą utrudniającą prawidłowe rozstrzygnięcie sprawy przez sąd. Komentatorzy wskazują, iż w sposób szeroki rozumieć należy zwrot „dochodzenie praw” przed sądem. Odnieść go należy do działań wszystkich stron procesowych; chodzi tu zarówno o występowanie z roszczeniami, z oskarżeniem, jak i o obronę praw. Mogą to być prawa prywatne i prawa publiczne (np. związane z wyborami). Nie jest istotne, w jakim trybie następuje dochodzenie praw (w trybie procesowym lub nieprocesowym, zwykłym lub przyspieszonym). Za dochodzenie praw można uznać też występowanie w procesie cywilnym z roszczeniami ustalającymi i z roszczeniami zabezpieczającymi.⁴³

⁴⁰ Por. A. Drozd, dz. cyt., s. 177-178.

⁴¹ Por. J. Barta, P. Fajgielski, R. Markiewicz, dz. cyt., s. 589.

⁴² Por. A. Drozd, dz. cyt., s. 171.

⁴³ Por. J. Barta, P. Fajgielski, R. Markiewicz, dz. cyt., s. 580-581.

4. Ograniczenie uprawnień organu ochrony danych osobowych

Uzasadnionym tu wydaje się także podjęcie zagadnienia dotyczącego uprawnień organu ochrony danych osobowych, podejmowanych przez Ustawę o ochronie danych osobowych, w odniesieniu do dwóch problemów, a mianowicie: w zakresie obowiązku rejestracji zbiorów danych osobowych oraz uprawnień kontrolnych Generalnego Inspektora wobec administratorów danych zawierających dane członków kościoła lub innego związku wyznaniowego.

4.1. Zwolnienie z obowiązku rejestracji zbioru danych

Przy przyjętej w ustawie o ochronie danych osobowych w art. 40 generalnej zasadzie, że wszystkie zbiory podlegają obowiązkowi rejestracji, bez względu na to, jakie podmioty te zbiory prowadzą (czyli zarówno zbiory prowadzone przez podmioty sektora prywatnego, jak i publicznego) oraz w jakim systemie zbiory są prowadzone (zarówno zbiory przetwarzające dane w systemach tradycyjnych, jak i w systemach automatycznych), ustawa wyłącza z obowiązku rejestracji niektóre, wyraźnie wskazane kategorie zbiorów, których katalog został zawarty w art. 43 ust. 1 ustawy.⁴⁴ Wśród zbiorów danych, w odniesieniu do których wyłączony jest obowiązek rejestracji, wyróżnić należy dwie grupy. W pierwszej mieszczą się te zbiory danych, z którymi związane jest tylko wyłączenie obowiązku rejestracyjnego. W drugiej natomiast te zbiory danych nie podlegające rejestracji, w odniesieniu do których Generalnemu Inspektorowi nie przysługują także uprawnienia określone w art. 12 pkt 2, art. 14 pkt 1, 3-5 oraz w art. 15-18, czyli uprawnienia kontrolne i nadzorcze.⁴⁵ Do tej drugiej grupy zbiorów zostały

⁴⁴ Por. E. Kulesza, *Ochrona danych...*, art. cyt., s. 16.

zaliczone zbiory danych osobowych dotyczących osób należących do kościoła lub innego związku wyznaniowego.

Nowelizacja ustawy o ochronie danych osobowych z 2004r.⁴⁶ zmieniła także zakres zwolnienia z obowiązku rejestracji określonego w pkt 3. Przepis ten został uzupełniony o dodatkową przesłankę, aby usunąć wątpliwości interpretacyjne w tym zakresie. Obecne brzmienie komentowanego przepisu jednoznacznie wskazuje, iż dla skorzystania z omawianego zwolnienia konieczne jest łączne spełnienie dwóch przesłanek: 1) dane mogą dotyczyć jedynie osób należących do kościoła lub innego związku wyznaniowego, o uregulowanej sytuacji prawnej oraz 2) przetwarzanie tych danych może być dokonywane wyłącznie na potrzeby tego kościoła lub związku wyznaniowego.⁴⁷ Aby administrator zbioru mógł skorzystać z przysługującego mu uprawnienia, te dwie okoliczności muszą być spełnione łącznie. Stąd też – według komentatorów – zwolnienie to obejmuje także zbiory tworzone w związku z wychowaniem religijnym dzieci i młodzieży, natomiast poza jego zakresem znajdują się zbiory danych osób nienależących do kościoła (związku wyznaniowego) tworzone w związku działalnością służącą celom humanitarnym, charytatywno-opiekuńczym. Ponadto zwolnienie nie obejmuje przypadków przetwarzania danych osobowych przez kościoły lub inne związki wyznaniowe na potrzeby innych podmiotów.⁴⁸

Z obowiązku rejestracji zbioru danych zwolnieni są administratorzy danych „dotyczących członków kościoła lub innego związku wyznaniowego, o uregulowanej sytuacji prawnej” (pkt. 3). Oznacza to, iż legalnie działające kościoły i związki

⁴⁵ Por. A. Drozd, dz. cyt., 272. Szerzej na temat uprawnień Generalnego Inspektora pisze: E. Kulesza, *Pozycja i uprawnienia Generalnego Inspektora Ochrony Danych Osobowych w świetle ustawy o ochronie danych osobowych. Uwagi de lege lata i de lege ferenda*, Przegląd Sejmowy 7 (1999) nr 6, s. 9-25.

⁴⁶ Dz. U. z 2004r. nr 33, poz. 285.

⁴⁷ Por. J. Barta, P. Fajgielski, R. Markiewicz, dz. cyt., s. 704.

⁴⁸ Por. A. Drozd, dz. cyt., 278.

wyznaniowe, których status prawny określony został w ustawach, bądź które zostały zarejestrowane w rejestrze kościołów i związków wyznaniowych prowadzonym przez Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji⁴⁹ na podstawie art. 30 ustawy z dnia 18 maja 1989r o gwarancjach wolności sumienia i wyznania⁵⁰, zwolnione zostały z obowiązku zgłaszania zbiorów do zarejestrowania.

4.2. Ograniczenie uprawnień kontrolnych przysługujących Generalnemu Inspektorowi Ochrony Danych Osobowych

Ustawa o ochronie danych osobowych wyłącza ponadto znaczną część uprawnień kontrolnych przysługujących Generalnemu Inspektorowi Ochrony Danych Osobowych wobec tzw. administratorów danych. W tym zakresie Generalny Inspektor w szczególności:

1) nie ma prawa wstępu do pomieszczeń, w których zlokalizowane są zbiory oraz pomieszczeń, w których przetwarzane są dane poza zbiorem danych, i przeprowadzenia niezbędnych badań lub innych czynności kontrolnych w celu oceny zgodności przetwarzania danych z ustawą;

2) nie ma prawa wglądu do wszelkich dokumentów i danych mających bezpośredni związek z problematyką kontroli oraz sporządzania ich kopii, jak i zlecać sporządzanie ekspertyz oraz opinii, ani też przeprowadzać oględzin urządzeń, nośników oraz systemów informatycznych służących do przetwarzania danych;

⁴⁹ Według wykazu zamieszczonego na stronie oficjalnej MSWiA status prawny uregulowany w drodze ustawy ma 15 kościołów i związków wyznaniowych (http://www.mswia.gov.pl/wyzn_zw_in.html), zaś w rejestrze kościołów i związków wyznaniowych wpisanych jest 149 podmiotów, (www.mswia.gov.pl/wyzn_zw.html) Podany stan pochodzi z dnia 17.05.2005r. Por. także, J. Krukowski, dz. cyt., s. 98-115.

⁵⁰ Dz. U. z 2000 r. Nr 26, poz. 319, z późn. zm.: Dz. U. z 2002 r. Nr 153, poz. 1271; z 2003 r. Nr 223, poz. 2217; z 2004 r. Nr 68, poz. 623; z 2004r. Nr 145, poz. 1534.

3) nie może ani wydawać żadnych decyzji administracyjnych, w tym nakazujących administratorowi przywrócenie stanu zgodnego z prawem, ani rozpatrywać skarg w sprawach wykonania przepisów o ochronie danych osobowych;

4) nie może żądać wszczęcia postępowania dyscyplinarnego lub innego przewidzianego prawem postępowania przeciwko osobom winnym dopuszczenia do uchybień.⁵¹

Takie ograniczenie uprawnień kontrolnych Generalnego Inspektora Ochrony Danych Osobowych potwierdza konstytucyjną zasadę autonomii kościołów i innych związków wyznaniowych w odniesieniu do przetwarzania danych osobowych swoich członków. Jednocześnie wskazuje to, iż przetwarzanie danych osobowych w jednostkach organizacyjnych kościołów i związków wyznaniowych odbywa się według norm prawa wewnętrznego i znajduje się pod kontrolą ich władz zwierzchnich. Sytuacja kościołów i związków wyznaniowych jest zatem sytuacją szczególną, np. wobec stowarzyszeń, fundacji, lub innych niezarobkowych organizacji lub instytucji o celach religijnych, o których mówi art. 27 ust. 2 pkt. 4 ustawy o ochronie danych osobowych, bowiem wobec tych podmiotów Generalny Inspektor Ochrony Danych Osobowych zachowuje pełnię uprawnień w zakresie kontroli pod kątem zgodności przetwarzania danych. Osoby należące do danego kościoła lub związku wyznaniowego przez sam fakt swojej przynależności do niego wyrażają zgodę na przyjęcie wewnętrznych regulacji dotyczących przetwarzania danych osobowych, np. na głoszenie zapowiedzi przedmażeńskich w Kościele katolickim. Należy tu także zauważyć fakt, że członkowie kościołów i innych związków wyznaniowych, w myśl art. 43 ust. 1 pkt 3 ustawy o ochronie danych osobowych, nie mogą skutecznie zgłaszać skarg do Generalnego Inspektora Ochrony Danych Osobowych przeciwko przetwarzaniu ich danych osobowych w celach związanych z funkcjonowaniem danego

⁵¹ Por. J. Barta, P. Fajgielski, R. Markiewicz, dz. cyt., s. 706-707; E. Kulesza, *Ochrona danych...*, art. cyt., s. 17-18.

kościół lub związku wyznaniowego, zaś z kolei tenże Inspektor nie jest uprawniony do rozpatrywania tych skarg.⁵²

Zakończenie

Podsumowując całość przedstawionych rozważań w zakresie ochrony danych osobowych dotyczących przekonań religijnych lub przynależności wyznaniowej należy podkreślić, iż prawo polskie respektuje szereg zasad – podnoszonych zarówno w nauczaniu Kościoła katolickiego jak i w literaturze z zakresu prawa wyznaniowego – dotyczących relacji pomiędzy państwem a kościołem lub innym związkiem wyznaniowym. Do tych zasad należą m.in. zasada bezstronności władz państwowych w sprawach przekonań religijnych, zasada poszanowania autonomii i niezależności, zasada współdziałania między państwem a kościołami i innymi związkami wyznaniowymi. Zasady te zostały wpisane zarówno do Konstytucji RP, jak i do Konkordatu i innych ustaw wyznaniowych.

⁵² Por. E. Kulesza, dz. cyt., s. 18-20; J. Krukowski, dz. cyt., s. 278-279.